

HAASTAVISTA KASVATUSTILANTEISTA KOHTI SEESTEISTÄ ARKEA

JOENSUU
2018

LIISA AHONEN (KT, KOULUTTAJA, KASVATUSKONSULTTI)

KASVUSTO

www.kasvusto.fi

Lapsen sosiaalis-emotionaaliset taidot

- Kehittyvät tiiviissä vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa
- Kehitykseen vaikuttavat myös synnynnäiset piirteet
- Kehittyvät hyvin yksilöllisesti → esim. lapsen akateemiset taidot voivat olla ikätasoa paremmat, mutta sos.emot. taidot ikätasoa heikommät
- Ovat yhteydessä lapsen menestymiseen päiväkodissa, koulussa ja aikuisuudessa
- Ammattikasvattajat arvioivat sosiaalis-emotionaalisesti kyvykkäitä lapsia muita lapsia myönteisemmin (akateemiset taidot, konfliktit jne..)

Itsesäätelytaito

- Itsesäätelytaito on merkittävä sosiaalis-emotionaalinen taito
- Itsesäätelytaidolla tarkoitetaan kykyä säädellä
 - tunteita (hyvä tunteiden säätely mahdollistaa rakentavan vuorovaikutuksen ympäristön kanssa)
 - käyttäytymistä
 - kognitiivista toimintaa (esim. tarkkaavaisuus ja muisti, toiminnan suunnittelu ja arviointi)

ITSESÄÄTELY TARKOITTAI IHMISEN KYKYÄ SÄÄDELLÄ TUNTEITAAN, KÄYTTÄYTYMISTÄÄN JA KOGNITIOITAAN YMPÄRISTÖLLE SUOTUISALLA JA OMIEN TAVOITTEIDENSA MUKAISELLA TAVALLA.

(Tuija Aro "Miten ymmärrämme itsesäätelyn?" Teoksessa: Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen.)

Temperamentti

- Temperamentti on yksilöllinen, synnynnäinen tapa reagoida asioihin (käyttäytymistyyli)
- Helppo temperamenttityyppi
- Hitaasti lämpenevä temperamenttityyppi
- Vaikea temperamenttityyppi

Sosiaalis-emotionaalisen tuen tarpeen ilmeneminen

- Aggressiivisuus (reaktiivinen, proaktiivinen)
- Uhmakkuus
- Ylivilkkaus, tarkkaamattomuus
- Voimakkaat tunteenpurkaukset
- Vetäytyvyys

Haastavia kasvatustilanteita syntyy...

- Kun ympäristö ja aikuinen eivät tue lasta riittävällä tavalla
- Kun lapselle asetetaan kohtuuttomia odotuksia
 - ylivilkas lapsi → hiljaa paikoillaan istumisen vaatimus, työn loppuun saattamisen vaatimus
 - helposti tulistuva lapsi → riittämätön tuki itsesäätelyyn
 - vetäytyvä lapsi → paine osallistua ryhmän toimintaan (vrt. lukivaikeus/sosiaalis-emotionaalisen kehityksen haasteet)

HAASTAVAT KASVATUSTILANTEET VÄHENEVÄT KUN HUOMIOTA SUUNNATAAN KASVATTAJAN TOIMINTAAN JA VARHAISKASVATUKSEN TOIMINTAKULTTUURIIN.

Vuorovaikutus

- Vuorovaikutus koostuu verbaalisesta ja nonverbaalisesta viestinnästä
- Lapsen ja aikuisen tapa olla vuorovaikutuksessa poikkeaa toisistaan
- Vuorovaikutus runsaasti sosiaalis-emotionaalista tukea tarvitsevan lapsen kanssa kuormittaa aikuista monin tavoin
- Kasvattajan ennakkokäsitykset vaikuttavat vuorovaikutuksen taustalla
- Kasvattajan tekemät vuorovaikutukselliset valinnat heijastuvat haastavan kasvatustilanteen etenemiseen ja lapsen kokemaan emotionaaliseen hyvinvointiin → esimerkiksi kiukkuun tulisi vastata empaattisuudella ankaruuden sijaan

Vuorovaikutustavat

- Viisi vuorovaikutustapaa:
 - lämmin
 - ristiriitainen
 - tekninen
 - välttelevä
 - etäinen
- Vuorovaikutustavat vaihtelivat lapsi- ja tilannekohtaisesti

Lämpimässä vuorovaikutustavassa aikuinen:

- On töissä lapsia varten
- Sitoutuu syvällisesti vuorovaikutukseen lasten kanssa
- Suhtautuu lapsiin empaattisesti
- Pysähtyy lasten kokemusten äärelle
- Kuuntelee lapsia arvostavasti ja pyrkii tavoittamaan lapsen tulkinnan
- Tunnistaa lasten yksilölliset tarpeet ja tukee lapsia tarkoituksenmukaisella tavalla
- Viestintä kutsuu lapsia vastavuoroiseen vuorovaikutukseen
- Antaa positiivista palautetta usein ja aidosti
- On joustava ja osaa elää hetkessä

Lämmin vuorovaikutustapa

Levoton ja kovaääninen lapsiryhmä on varhaiskasvattajan johdolla siirtymässä liikuntasalista pois. Matti jumittaa kesken matkan aivan yht'äkkiä. Varhaiskasvattaja hoksaa, että Matin leikkiauto on matkan varrella: "Onks se sun auto?" Matti nyökkää. "Ota vaan se," varhaiskasvattaja kehottaa ystävällisesti. Matti ottaa auton, mutta jumittaa yhä paikoillaan. Varhaiskasvattaja huomaa, että Matin mieltä painaa yhä jokin ja hän kysyy asiasta pojalta. Matti vastaa, mutta niin vaimeasti, että sitä ei kuule. Varhaiskasvattaja laittaa korvaa lähemmäksi poikaa ja Matti kertoo olevansa huolissaan siitä, että auton kyljessä oleva tarra on reunasta hieman irti. Varhaiskasvattaja ottaa liimaa ja kysyy Matilta, liimataanko tarra kiinni. Matti nyökkää ja kasvattaja liimaa tarran liimapuikon avulla uudelleen kiinni. Nyt tarran reuna ei enää repsota. Matti on silminnähden tyytyväinen ja matka voi jatkua.

Miten kohtaan lapsen lämpimästi?

- Panosta suhteeseen
- Ole läsnä hetkessä
- Vastaa vahvoihin tunteisiin empatialla
- Ole johdonmukainen, mutta joustava

Kasvatuskeskustelu

1. Mitä tilanteessa tapahtui?
2. Mitä lapsi teki?
3. Miksi lapsi toimi kuten toimi?
4. Miten toiminta vaikutti muihin ja lapseen itseensä?
5. Miten tilanne olisi voitu ratkaista paremmin?
6. Laaditaan suunnitelma vastaavien tilanteiden varalle.

Ristiriitaisessa vuorovaikutustavassa aikuinen:

- Sitoutuu vuorovaikutukseen lasten kanssa vain osan ajasta
- Tunnistaa toisinaan toimimattoman vuorovaikutuksen ja muuttaa lennossa toimintatapaansa lapsen tarpeisiin paremmin vastaavaksi
- Toisinaan herpaantuu lämpimästä vuorovaikutustavasta ja siirtää huomionsa lasten tarpeista sivuun
- Ei aina tunnista lapsen tarvetta pitkäkestoiseen tukeen

Ristiriitainen vuorovaikutustapa

Päiväunihuoneessa avallaan verhoja. Suurin osa lapsista on hereillä, muutama vielä nukkuu. Einolla on kohtuullisen voimakas itku/kiukkukohtaus käynnissä, koska hänet on herätetty kesken unien. Varhaiskasvattaja kommentoi: "Ei kannata potkia ovea, tekee kipeää. Mä lähden pois, tuun takaisin kun sun kanssa voi keskustella." Huuto yltyy aina kun varhaiskasvattaja puhuu Einolle "järkeä." "Päiväkodissa on kaikille samat säännöt, yhteiset sovitut säännöt. Täällä päiväkodissa ei voi tehdä niin kuin sinä haluat." "Mee pois!!!" Eino räähkyä aivan täysillä. "En voi mennä, ennen kuin olet rauhoittunut vähän." Huuto yltyy aina kun Einolle ylipäättään puhutaan. Itku muuttuu pehmeämmäksi, kun varhaiskasvattaja tavoittelee ääneensä enemmän empatiaa ja sanoo: "Eino, mikä sulla on hätänä?"

Einon itkeminen jatkuu aina vain. Varhaiskasvattaja näyttää hieman avuttomalta. Eino kiroilee aika rankastikin välillä, mutta ei huutaen. Varhaiskasvattaja kantaa Einon päiväunihuoneesta pois, etteivät muut lapset joutuisi kuuntelemaan kiroilua. Hiljalleen itku loppuu.

Eino sallii varhaiskasvattajan jälleen lohduttaa itseään. Konflikti on ohi. Varhaiskasvattaja haluaa Einoa lämpimästi puettuaan hänet ja juttelee asioista kepeästi. Äskeiseen draamaan ei enää palata, vaan varhaiskasvattaja taluttaa Einon lempeästi kädestä kohti välipalapöytää. Pitkään jatkunut itkukohtaus on nyt ohi ja Eino vaikuttaa emotionaalisesti tasapainoiselta.

Teknisessä vuorovaikutustavassa aikuinen:

- Nojautuu työssään rutiineihin
- Pitää kiinni pedagogisista suunnitelmistaan
- Kadottaa ainakin osittain aidon tunneyhteyden lapsiin
- Osaa toisinaan näennäisen oikein aktivoida lapsia
- Antaa positiivista palautetta melko usein, mutta palautteella ei ole yhteyttä lapsen myönteisempään käyttäytymiseen
- Selvittää haastavia tilanteita mekaanisesti

Tekninen vuorovaikutustapa

Koko päiväkodin yhteinen lauluhetki on kestänyt jo yli 40 minuuttia, eivätkä lapset oikein jaksa enää keskittyä tai osallistua innostuneina sinänsä mukaviin leikkeihin. Häiritsevä käyttäytyminen on lisääntynyt selvästi tuokion edetessä loppua kohden. Vain muutama lapsi on enää sitoutunut leikkiin, pienimmät nuokkuvat, osa on umpiunessa ja isommat hyörivät omalla paikallaan levottomina. Sara makaa penkillään, Jenni leikkii helmikorullaan, Oskari viihdyttää itseään taas sormimerkeillään. Tuokio olisi nyt ulkopuolisen havainnoijan mielestä viimeistään aika lopettaa, mutta leikki jatkuu yhä.

Välittelevässä vuorovaikutustavassa aikuinen:

- Välittelee haastavia kasvatustilanteita erityisesti aggressiivisesti tai uhmakkaasti käyttäytyvien lasten kanssa
- Saattaa aluksi sitoutua vuorovaikutukseen mutta poistuu tilanteesta kesken kaiken pois
- Turhautuu ratkaisemaan samanlaisina toistuvia haastavia kasvatustilanteita
- Kokee neuvottomuutta ja riittämättömyyttä vaativassa tilanteessa
- Siirtää vastuuta mielellään työtovereille
- Saattaa sitoutua syvällisesti osaan lapsiryhmästä ja vältellä vain aggressiivisesti tai uhmakkaasti käyttäytyviä lapsia

Välittelevä vuorovaikutustapa

Satu tulee kertomaan tuohtuneena varhaiskasvattajalle: "Mauri otti kynän meiltä!" Varhaiskasvattaja rientää apuun. Mauri seisoo tiukan näköisenä värikynä puristettuna nyrkkinsä sisään: "Tää ei oo teidän!!" Mauri sanoo uhmakkaaseen sävyyn katsoen Satua tiukasti. Varhaiskasvattaja: "Tarvitseeko Mauri nyt kynää? Sä voit Mauri jättää kynän pöydälle kun et enää piirtele." Mauri seisoo yhä kynä eteenpäin kohotetussa kädessään. Satu jatkaa omia väritystöitään varhaiskasvattajan ohjatessa hänet takaisin pöydän ääreen yhä ilman menettämäänsä kynää. Mauri seisoo yhä uhmakkaasti kynä kädessään. Hän on juuri vähän aikaa sitten ajellut innoissaan nuken rattailla ympäri huonetta. Varhaiskasvattaja ehdottaa: "Lähdetkö Mauri ajelemaan?" Mauri koskee rattaita, mutta pui jalkaansa yhä, nyt jo vaimeammin. Varhaiskasvattaja lähtee yllättäen tilanteesta pois, jonka jälkeen Mauri ryhtyy jälleen ajelemaan rattailla. Sadulle ei sanoiteta tilannetta, vaikka häneltä otettiin kynä kädestä.

Etäisessä vuorovaikutustavassa aikuinen:

- On viileä ja etäinen
- Ei hakeudu aitoon vuorovaikutukseen lasten kanssa
- Ohjaa lapsia kielloilla ja komennoilla
- Ei ole kiinnostunut lapsen yksilöllisistä tarpeista, ajatuksista ja kokemuksista
- Huomaa lapsen haasteet mutta ei onnistumisia

Etäinen vuorovaikutustapa

Maisalle ja Annille on tullut riitaa. En ole nähnyt tilannetta, kuten ei ole myöskään tilannetta selvittämään saapunut varhaiskasvattaja. Tytöt ovat ilmeisesti hieman tuuppineet ja läpsineet toisiaan. Varhaiskasvattaja puuttuu tilanteeseen tiukasti ja asettaa tytöt istumaan jäähypenkeille eteiseen. Varhaiskasvattaja kommentoi tuohtuneena: ”Ennen kuulumatonta, että kaksi tyttöä on yhtä aikaa jäähyllä!” Hän vahtii jäähyä vieressä. Maisan jäähyy päättyy ja varhaiskasvattaja kysyy tältä, ymmärtääkö tyttö miksi joutui jäähylle, mutta vastaakin itse samaan hengen vetoon, ettei toista saa satuttaa. Maisa nyökkää ja poistuu tilanteesta.

Jostain syystä Annin jäähyy jatkuu yhä ja varhaiskasvattaja juttelee tälle negatiivisella äänensävyllä jäähyn ajan: ”Mitä ois pitänyt tehdä jos toinen satuttaa toista?” Anni on vaisun oloinen eikä vastaa. ”Kertoa aikuiselle, eikä lyödä toista” varhaiskasvattaja vastaa itse itselleen. Vaikka varhaiskasvattaja on juuri sanonut, että jäähyy jatkuu vielä kaksi minuuttia, hän päästää Annin pois jäähyltä. Tytöt ryhtyvät leikkimään uudelleen yhdessä. Leikki tuntuu lähtevän hyvin liikkeelle, vaikka tytöt ovatkin hieman vaisuja jäähyn jälkeen. Varhaiskasvattaja siirtyy tarkkailemaan leikin kulkua.

Toimintatuokioiden haasteet

- Suurissa ryhmissä esiintyy toimintatuokioiden aikana runsaasti lasten haastavaa käyttäytymistä (sosiaalis-emotionaalisen tuen tarve)
- Mikä toimintatuokioissa laukaisee haastavaa käyttäytymistä?
 - lasten näkökulmasta tylsä sisältö (esim. kalenterihetki)
 - hiljaa paikoillaan istumisen vaatimus
 - loppuunsaattamisen vaatimus
 - riittämätön tuki (esim. keskittymiseen ja tunteiden säätelyyn)

Miten toimintatuokioita voidaan muokata paremmin lasten tarpeisiin vastaaviksi?

- Lapset mukaan toiminnan suunnitteluun → mikä lapsia kiinnostaa?
- Tuokiot lyhyemmiksi (seuraa lasten viestejä) ja sopiva aika tuokiolle (nälkä, väsymys)
- Lasten runsas aktivoiminen → vähennä turhaa odottamista ja hiljaa paikoillaan istumista (pienryhmä)
- Realistiset odotukset ja tavoitteet lapsikohtaisesti → uskalla laskea rimaa lapsen parhaaksi → käy odotukset yhdessä läpi lapsen/lasten kanssa
- Suunnittele etukäteen millaisesta toiminnasta juuri kyseiset lapset hyötyvät (mahdollista esimerkiksi vilkkaalle lapselle tilaisuuksia päästä jaloittelemaan, vetäytyvälle lapselle "paineetonta" aikaa jne..)
- Lyhyet ja pilkotut ohjeet → lapset toistavat
- Toiminnan pilkkominen (taukoleikit, Time Timer osoittaa aikaa)
- Kannusta lapsia ilmaisemaan tunteitaan ja tarpeitaan ohjatun tuokion aikana (esim. tunnekortit/tunnemittari jne..)
- Sovi etukäteen yhdessä lapsen kanssa miten lapsi ilmaisee tuen tarvettaan ja millaista tukea lapsi tilanteessa saa
 - aikuisen syli tai kosketus, ohjeiden kertaus tai tuki toteutuksessa
 - jaloittelu, seinän työntäminen, hengitysharjoitus
- RUNSAS JA AITO POSITIIVINEN KANNUSTUS SEKÄ PALAUTE!

”Tällainen on salaisuuteni. Se on hyvin yksinkertainen: vain sydämellään näkee hyvin.”(Pikku prinssi)

Kirjallisuutta

- Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS Kustannus.
- Ahonen, L. 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa.
- Greene, R.W. 2008. Koulun hukkaamat lapset. Opas käytösongelmaisten lasten auttamiseksi. Porvoo: WS Bookwell oy.
- Greene, R. W. 2010. Tulistuva lapsi. Uusi lähestymistapa helposti turhautuvien ja joustamattomien lasten ymmärtämiseen ja kasvattamiseen.
- Hurme, K. ja Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin.
- Kalliala, M. 2008. Kato mua. Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?
- Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2006. Temperamentti ja koulumenestys.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys.
- Oulasmaa, M ja Riihonen, R. (Toim.) 2013. Ammattikasvattajan kielletyt tunteet.
- Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy.
- Salmivalli, C. 2008. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Juva: WS Bookwell oy.

Liisa Ahonen
KT, kouluttaja,
kasvatuskonsultti

050-5893762

liisa.ahonen@kasvusto.fi

www.kasvusto.fi

Facebook.fi/kasvusto